

БОРОДИНА Н. В.

Бородіна Наталія В'ячеславівна, кандидат філософських наук, докторант кафедри теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

Nataliia Borodina, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, PhD in Philosophy, Doctoral Student of the Department of Theory and History of Culture (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7502-518X>

© Бородіна Н. В., 2024.

МУЗИЧНІ ПЕРФОМАНСИ ЯК ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

MUSICAL PERFORMANCES AS A MEANS OF ACTUALIZING SOCIAL PROBLEMS

Соціальні проблеми відображені в мистецтві як рефлексія, яка має терапевтичну функцію (проговорити про проблему, щоб відчувати полегшення), а також і як активно-перетворювальна сила, яка може вплинути на рішення проблеми.

Традиційно музика асоціюється більше з терапевтичною функцією — з розрадою та релаксацією, але вона може також виступати і з перетворювальною функцією, особливо на тлі значних травматичних подій у суспільстві — таких як повномасштабне вторгнення Росії в Україну.

Серед прикладів сприйняття музики як сили, що здатна привернути увагу до соціальних проблем та допомогти їх вирішити, можна зазначити твори таких видатних сучасних композиторів, як Євген Станкович, Максим Коломієць, Ілля Разумейко й Роман Григорів.

Кожен з них використовує потужні засоби виразності та вирішує якийсь із компонентів проблеми.

Тетяна Новицька зазначає: «Існує думка, що великі твори мистецтва на воєнну тематику повинні з'являтися

вже після завершення війни, коли автор зможе подивитися на події “згори”, всеохопно. З іншого боку, є потреба тут і зараз карбувати реалії сьогодення у мистецтві: для себе — щоби постійно осмислювати і рефлексувати, для прийдешніх поколінь — щоби пам’ятати і не допустити такого знову» [Новицька, 2023].

Саме потреба документування військових злочинів викликає театралізоване музичне дійство «Псалми війни» Євгена Станковича, яка в музиці передає події війни та емоції сьогодення для наступних поколінь. Відчуття документування посилюється через нестандартне використання хору — хористи з’являються у звичайному одязі з дітьми, тривожними валісками, переносками з тваринами — і всім тим, що ми беремо із собою, коли відчуваємо наближення ракетних обстрілів. Цей прийом став справжньою знахідкою Львівської опери, але, на жаль, не був використаний у постановці Київської філармонії і Харківської опери. Дослідження показало, що різне сприйняття «хору війни» зумовлено тим, що київська і харківська сцени поставили оперу 2021 року — ще до початку повномасштабного вторгнення, коли війна йшла тільки на сході України. Тому для звичайного глядача багатоголосся війни ще не набуло такого впізнаного вигляду. Після постановки Львівського театру саме це бачення твору дає змогу найбільше відчутти наявність війни (окрім музики Є. Станковича, велику роль відіграє також медіа художник Олег Кіндратів, який супроводжував виконання твору проєкціями жахливих руйнувань, що принесла війна в Україну).

У «Псалмах війни» звучать вірші Ліни Костенко:

*Жах, і кров, і смерть, і відчай,
І клекіт хижої орди,
Маленький сірий чоловічок
Накоїв чорної біди.*

*Це звір огидної породи,
Лох-Несс холодної Неві.
Куди ж ви дивитесь, народи?!
Сьогодні ми, а завтра — ви».*

[Л. Костенко, 2021].

Окрім документування жакливиx злочинів, які демонструють загальну панораму трагедії, важливо показати події цього часу як історії окремих людей, бо для глядача майбутнього буде легше зрозуміти події через емпатію до конкретних людей, які постраждали внаслідок військової агресії. Саме таке завдання виконує опера, яку зараз український композитор Максим Коломієць і американський драматург Джордж Брант пишуть для Метрополітен-опера, де орієнтовною датою постановки буде 2027 рік. Опера покаже війну очима викрадених українських дітей [Hernández, 2023]. Цей музичний твір — дуже важливий для майбутнього України, бо навіть тоді, коли Росія буде переможена, її пропагандисти можуть вимагати реваншу, як це трапилось із Німеччиною після Першої світової війни. І саме нагадування про злочини, які травмували долі українських дітей, буде корисним захистом від такої пропаганди.

Ще один аспект проблеми показує опера «Gala-24» українських композиторів Іллі Разумейка й Романа Григоріва, прем'єра якої нещодавно відбулася в Нідерландах. Автори залучають ще одну верству населення, дуже популярну на заході — екоактивістів. Екоактивісти іноді зневажливо ставляться до збройних конфліктів — це проблеми людей, а для них важливіше рятувати планету. За допомогою опери показано, що війна не тільки руйнує життя людей, а й знищує все живе навколо. «Ідея для сюжету виникла після того, як російські військові підірвали Каховську ГЕС. Вибух спричинив найбільшу екологічну трагедію у Європі з часів Чорнобиля і вплинув на зміну ландшафту», — говорить Ілля Разумейко [цит. за: Яковенко, 2023].

Широкое коло можливостей дає також переосмислення музики, написаної до повномасштабного вторгнення з урахуванням сучасних обставин, наприклад, опера цих же композиторів «Chornobyldorf», присвячена уявному культурологічному пост-апокаліпсису.

Автори зазначають: «Музична мова опери ґрунтується на інтеграції фольклорного матеріалу Дніпро-Дунайського басейну (від Полісся до Адриатичного узбережжя Боснії)

із мікротональною музикою і деконструйованими цитатами класично-романтичної епохи» [Opera aperta, 2023].

Композитори розглядають цей музичний перформанс як *opera aperta* — тобто поліваріативна опера, яка змінюється і вдосконалюється з кожним виконанням.

Ще більш радикальним у створенні жанру *opera aperta* є музичний перформанс «Сирени», який не має сюжету, а складається з двох діалогів із глядачами і однієї арії. «Що ви відчуваєте, коли чуєте звуки сирен?», — запитання з анонсу вистави [Opera aperta, 2023]. І серед простору варіантів інтерпретації «сирен» між класичною міфологією та сучасними звуками сповіщення повітряної тривоги будується розвиток рефлексії сьогодення музичного перформансу «Сирени».

Не варто недооцінювати також роль класичних творів, написаних ще до повномасштабного вторгнення. Наприклад, прем'єра опери «Катерина» Олександра Родіна в Одеському оперному театрі дає змогу ширше сприйняти проблему «рожевих окулярів», яку ми часто спостерігаємо як серед західних глядачів, так і серед деяких українських. Вони навіть думають, що конфлікт Росії та України обмежується виключно Путіним, але колоніальна політика Російської імперії з намаганнями знищити Україну і зневажливе ставлення до українців характерне для росіян і 100, і 200 років тому, як показано у класичному творі Тараса Шевченка.

Отже, музичні перформанси мають величезний потенціал у показі соціальних конфліктів, особливо таких, як повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Вони здатні документувати злочини війни, показуючи війну як трагедію окремих людей, як екологічну катастрофу. Війна стає не тільки рядком новин для глядачів, а, завдяки перформансу, посилює переживання, викликає потужну емпатію до жертв і збільшує бажання допомогти. Тому дуже важливо популяризувати сучасні музичні вистави на тему війни, особливо серед західної аудиторії. Це підсилить протидію ворожій пропаганді, яка намагається виправдати цю війну, або назвати її сваркою братів, у яку не треба втручатися.

Список використаної літератури і джерел

1. Новицька Т., «Псалми війни» Євгена Станковича у Львівській опері // TC [The Claquers] : медіа-центр. 2023. 20 жовтня. URL: <https://theclaquers.com/posts/12075> (дата звернення: 29.02.2024).
2. Станкович Є. Псалми війни. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z0OijrkxbA8> (дата звернення 29.02.2024).
3. Яковенко І. Українська опера від авторів Chornobyldorf відкриє фестиваль у Нідерландах // The Villag. 2023. 5 грудня. URL: <https://www.village.com.ua/village/culture/culture-news/345693-ukrayinska-opera-vidkrie-festival-v-niderlandah> (дата звернення 29.02.2024).
4. Hernández J. C. The Met Commissions an Opera About Abducted Ukrainian Children // The New York Times Company. Sept. 11, 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/09/11/arts/music/met-opera-ukrainian-opera.html> (accessed: 29.02.2024).
5. Opera aperta // Facebook. URL: <https://www.facebook.com/operaapertaopera> (accessed: 29.02.2024).